

Journal of Innovative Research in Social Studies | Sosyal Bilgilerde Yenilikçi Arařtırmalar Dergisi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jirss>

Cilt/Volume: 7 Sayı/Issue: 1 Yıl/Year: 2024

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Konularının Değerler Açısından İncelenmesi

Analysing the Active Citizenship Learning Area Topics in Social Studies Textbooks in terms of Values

Yazar Bilgisi / Author Information

Murat Bayram YILAR

Doç. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Samsun/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Ondokuz Mayıs University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education,
Samsun/Türkiye

bayram.yilar@omu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5889-3372>

Muhammed ALAN

Öğretmen, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Samsun/Türkiye
Teacher, Republic of Turkey Ministry of National Education, Samsun/Türkiye

mserkanalan@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1294-7034>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 25.05.2023

Kabul Tarihi / Accepted : 30.06.2024

Yayın Tarihi / Published : 30.06.2024

Atıf / Cite

Yılar, M. B., ve Alan, M. (2024). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki etkin vatandaşlık öğrenme alanı konularının değerler açısından incelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 7(1), 74-97.

<https://doi.org/10.47503/jirss.1302793>

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Konularının Değerler Açısından İncelenmesi

Analysing the Active Citizenship Learning Area Topics in Social Studies Textbooks in terms
of Values

Özet

Bu çalışmanın amacı, ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarının etkin vatandaşlık öğrenme alanı kapsamındaki konularını ilgili dersin öğretim programında yer alan değerler açısından incelemektir. Bu bağlamda çalışmanın veri kaynakları, MEB ve özel yayınevleri tarafından hazırlanan altı adet ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitabından oluşmaktadır. Çalışma, nitel bir araştırma yöntemi olan doküman analizine göre tasarlanmıştır. Doküman analizi ile söz konusu ders kitaplarından toplanan veriler, içerik analizi tekniği ile çözümlenerek tartışılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bahsi geçen ders kitaplarında etkin vatandaşlık öğrenme alanının özüne uygun olarak *eşitlik*, *özgürlük* ve *adalet* gibi değerlere öncelikli olarak yer verildiği görülmüştür. Fakat programın öğrenme alanı ile ilişkilendirdiği 5. sınıflarda *bağımsızlık* ve 7. sınıflarda *barış* değerine diğerlerine nazaran daha az yer verildiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Ders kitapları, Etkin vatandaşlık, Sosyal bilgiler

Abstract

The aim of this study is to examine the subjects of secondary school Social Studies textbooks within the scope of active citizenship learning area in terms of the values included in the curriculum of the related course. In this context, the data sources of the study consist of six secondary school Social Studies textbooks prepared by MoNE and private publishers. The study was designed according to document analysis, which is a qualitative research method. The data collected from these textbooks through document analysis were analysed and discussed with the content analysis technique. As a result of the analysis, it was seen that the mentioned textbooks prioritised values such as *equality*, *freedom* and *justice* in accordance with the essence of the active citizenship learning domain. However, it was found that the values of *independence* in the 5th grade and *peace* in the 7th grade, which are associated with the learning domain of the programme, were given less space than the others.

Keywords: Values, Textbooks, Active citizenship, Social studies

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Schools and all the resources used for education in schools have a great influence on the establishment of the desired values in society. When compared to the past with the changing social structure, it can be said that many values have lost their importance or have been lost. Nowadays, it is very important to protect the values that we have and to remember the values that have lost their importance and to make them functional. In this respect, it is accepted that educational institutions should be effective in value education (Küçükaydın, 2022). In this context, most of the necessary knowledge, skills and values are given through the Social Studies course in primary education institutions. This makes the Social Studies course important in value transfer (Pekuslu, 2019). Students who take the Social Studies course are expected to become aware of values, accept that values are important in daily life, and demonstrate values in their behaviours. In this process, one of the most basic materials used in Social Studies courses, as in all subject areas, is textbooks. History and Social Studies textbooks come to the fore especially in transferring national and spiritual values (Demir, 2021). These textbooks are loaded with certain messages for their interlocutors with the visuals they contain, the language they use, and the subjects they deal with or not (Yılar & Çam, 2021). There are some studies in the literature that examine Social Studies textbooks in terms of values. This study differs from other studies in that it comparatively analyses the values in the learning domain of active citizenship in 5th, 6th and 7th grade Social Studies textbooks between private publishing houses and MoNE publishing house.

The aim of this study is to examine the inclusion of the values in the Social Studies Curriculum in secondary school social studies textbooks. In this direction, the topics of 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks within the scope of active citizenship learning area were analysed in terms of values.

Method

This research was conducted according to qualitative approach. Qualitative research can be defined as a research in which data collection methods such as observation, interview and document analysis are used and a qualitative process is followed to reveal perceptions and events in a realistic and holistic way in a natural environment (Şimşek & Yıldırım, 2005, p. 19). In this study, document analysis method, which is one of the qualitative research methods, was used. Textbooks are one of the frequently used sources in studies conducted through document analysis. A total of six textbooks were analysed in the study. These are the textbooks used in social studies courses across the country in the 2022-2023 academic year. In the study, textbooks belonging to MoNE and private publishers at the 5th, 6th and 7th grade level were included.

The data in the 'Active Citizenship' learning area in the textbooks were analysed using the content analysis technique. Content analysis is the process of bringing together similar data into certain concepts and themes and organising and interpreting them in an understandable way (Akbulut, 2013).

Findings, Conclusion and Discussion

When the 5th grade Social Studies textbooks were examined, it was determined that the MoNE and private publishers included the values of freedom and independence, which are foreseen to be given directly in the 'Active Citizenship' learning area in the 2018 Social Studies curriculum. In

addition, it was determined that the value of freedom was included a total of 19 times in the two textbooks and the value of independence was included a total of 7 times. However, it is seen that the values of solidarity, equality and sensitivity are repeated more than the value of independence, which the programme stipulates to be given directly in the relevant learning area. According to the analyses, it was determined that the textbook of the private publishing house emphasised more values in this learning area than the textbook of the MoNE publishing house.

In the 6th grade 'Active Citizenship' learning area, the value that should be given in the programme is determined as equality, and it is seen that the value of equality is the most frequently mentioned value in both textbooks of MoNE and private publishers.

For 7th graders, the programme foresees the value of peace in the area of active citizenship learning, but the value of peace ranked fifth in the list of values most frequently included in the textbooks. It is seen that both textbooks give more space to the value of freedom. While the value of freedom was included in 55 places in total, the value of peace was included in 6 places in total. The values of freedom, equality, justice and independence were included in the textbooks more than the value of peace.

When the inclusion of values in the 5th, 6th and 7th grade MoNE textbooks is examined, it was determined that a total of 178 times value emphasis was made in the learning area of 'Active Citizenship' and 12 of the 18 values in the programme were included. When the social studies textbooks of MoNE publications are analysed according to grade levels, it is seen that there are 25 values in 5th grade, 53 values in 6th grade and 100 values in 7th grade textbooks. It was observed that equality, freedom and justice were the most common values.

In the 5th, 6th and 7th grade textbooks of private publishers, it was determined that a total of 177 times value emphasis was made in the same learning area and 14 of the 18 values in the programme were included. When the social studies textbooks of private publishers were analysed according to grade levels, 42 values were included in 5th grade, 73 in 6th grade and 62 in 7th grade. The most common values were freedom, equality and justice.

As a result, it was seen that values such as equality, freedom and justice were primarily given enough space in the textbooks in accordance with the aims of the active citizenship learning area. However, it is understood that the value of peace, which should be given directly in the field of active citizenship learning according to the 2018 Social Studies curriculum, should be brought to the forefront a little more.

GİRİŞ

Eğitim, en genel anlamıyla, insanları önceden belirlenmiş amaçlara göre şekillendirme sürecidir. Bu süreçten geçen insan her anlamda farklılaşır. Bu farklılaşmanın nedeni insanın eğitim süreci içinde kazanmış olduğu her türlü bilgi, tutum, beceri ve değerlerdir (Fidan, 2012). Bunlar içerisinde değerler, toplumsal bir varlık olan insanı, insan yapan en önemli temel hususlardan biridir. Birçok sosyal bilimin kapsama alanına giren değer kavramının çeşitli tanımları olmakla beraber (Çam, Yılar & Ünal, 2020), bir şeyin önemini belirlemeye yarayan ölçü, bir ulusun sahip olduğu maddi ve manevi öğelerin bütünü olarak tanımlanabilmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022). Suparka ve Johnson (1975) değerleri kişinin davranış, duygu ve düşüncelerini yönlendiren güzellik, kıymet ve iyilik standartları olarak tanımlarken; Halstead ve Taylor (2000) ise toplumsal yaşamı düzenleyen ve insanların davranışlarına rehberlik eden inanış biçimleri olarak ifade etmişlerdir. Değerler, nasıl davranmamız gerektiğini belirleyen ve davranışlarımızı yargılamamızı sağlayan anlayış biçimleridir. Değerler, toplumların topyekûn ulaşmak istedikleri hedefler ve her bireyde olmasını istedikleri olumlu tutum ve davranışlarla yakından ilişkilidir. Değerler toplumun var olması, toplumsal beraberlik ve dayanışma amacıyla toplumun neredeyse tamamı tarafından onaylanmış davranışlardır. Bu anlamda, toplumsal olarak onaylanmış kurallar olarak da ifade edilebilen değerler, toplumdaki ideal ve ulaşılması istenilen düşünce ve davranışlardır. Toplumda güzel ve istenilen davranışların yaygınlaştırılması, olumsuz düşünce ve davranışların da olumlu olanlara dönüştürülmesi değerler eğitimi sayesinde olmaktadır. Günümüzde birçok teknolojik gelişme olmakta, toplumsal yapı değişmekte, sosyal, bilimsel, ekonomik birçok gelişme meydana gelmektedir. İnsanın ve toplumun konforunu artıracak bu gibi yenilik ve gelişmelere rağmen değerler önemini yitirmekte ve ahlaki sorunlar daha da artmaktadır. Bu sorunlar, değerler eğitimi ile yakından ilgilidir. Bu eğitimin ailede başladığı açıktır ve önemi tartışılmazdır. Bu bağlamda, aileden sonra en büyük rol okullara düşmektedir (Ulusoy, 2019).

Değer eğitiminin önemini fark eden devletler, eğitim kurumlarını bu konuda güçlü bir potansiyel olarak görmektedir. Bu kapsamda değerler hem eğitim teorilerinin hem de eğitim uygulamalarının içinde yer almıştır. Okullar ve okulda eğitim için kullanılan bütün kaynaklar toplumda istenilen değerlerin yerleşmesi bakımından çok büyük etkiye sahiptir. Değişen toplum yapısı ile beraber geçmişle karşılaştırıldığında, günümüzde birçok değerün önemini yitirdiği ya da kaybolduğu söylenebilir. Günümüzde sahip olunan değerlerin korunması, önemini kaybeden değerlerin de yeniden hatırlanması ve işlevsel hale getirilmesi oldukça önemlidir. Bu açıdan eğitim kurumlarının değer eğitiminde etkin olması gerektiği kabul edilmektedir (Küçükaydın, 2022). Eğitim kurumlarının en önemli amaçlarından biri de iyi ve etkin vatandaşlar yetiştirmek için gereken bilgi, beceri ve değerleri öğrencilere aktarmaktır. Bu bağlamda gerekli olan bilgi, beceri ve değerlerin büyük bir bölümü ilköğretim kurumlarında Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla verilmektedir. Bu durum, değer aktarımı konusunda Sosyal Bilgiler dersini önemli kılmaktadır (Pekuslu, 2019).

Sosyal Bilgiler dersini gören öğrencilerin değerlerin farkına varmaları, değerlerin günlük yaşantı içerisinde önemli olduğunu kabul etmeleri ve değerleri davranışlarında göstermeleri beklenmektedir. Değerleri, davranış haline dönüştüren bireylerin toplumsal hayatta diğer bireylerle sağlıklı iletişim kurdukları muhakkaktır (Yılar & Tomal, 2018). Ülkelerin eğitim sistemlerinden beklentilerinden biri de gelecekte ülkesini yönetecek bireyler yetiştirmektir. Bundan dolayı etkin vatandaşlar yetiştirmek, ülkelerin eğitim sistemlerinin amaçları arasında yer almıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için kullanılan derslerden biri de sosyal bilgiler dersidir. Sosyal

bilgiler dersi ile ilgili yapılan tanımların tamamına yakınında etkili vatandaşlık kavramı yer almaktadır. Sosyal Bilgiler dersi vatandaşlık eğitimi için ilk ve ortaokul kademelerinde verilen bir derstir. Ülkemizin mevcut yönetim şeklini korumak, demokratik olarak daha ileriye gitmek, mevcut olan laik, demokratik ve sosyal hukuk devleti olma vasıflarını devam ettirmek için etkili vatandaşlara ihtiyaç vardır (Safran, 2015).

Eğitim kurumlarında istenilen profilde vatandaşları yetiştirme sürecinde başvurulan en önemli materyallerin başında ders kitapları gelmektedir. Ders kitabı, belli bir dersin öğretimi için belli bir düzeydeki öğrencilere yönelik hazırlanan, içeriği öğretim programına göre hazırlanmış ve onaylanmış temel bir kaynaktır (Gülersoy, 2013). Bu kaynaklar, okullarda verilmeye çalışılan değer aktarımı konusunda da önemli bir yere sahiptir. Bunlar içerisinde özellikle milli ve manevi değerleri aktarma konusunda Sosyal Bilgiler ders kitapları ön plana çıkmaktadır (Demir, 2021). Çünkü Sosyal bilgiler dersinin amacını oluşturan “iyi ve sorumlu vatandaş” (NCSS, 1994; Savage & Armstrong, 2007) profilini millî ve evrensel demokratik değerlerden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu kapsamda tüm Türkiye’de 2005 yılında uygulamaya konulan SBDÖP’de toplam 20 değer; güncellenen 2018 programında ise toplam 18 değere yer verilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2006, 2018). 2005 programında yer alan 20 değerın 16’sı, 2018 programında yerini korumuştur. Söz konusu ortak değerlerden biri olan adil olma 2018’de adalet şeklinde güncellenmiştir. Bunların dışında 2005 programında yer verilen hoşgörü, misafirperverlik, temizlik ve sağlıklı olmaya önem verme değerlerine 2018 programında yer verilmemiş; eşitlik ve tasarruf değerleri ise ilk kez eklenmiştir (Yılar & Tomal, 2018). Sonuçta revize edilerek yürürlüğe giren öğretim programlarındaki değerler, ders kitaplarına da yansıtılmaya çalışılmaktadır. Bu ders kitapları ihtiva ettikleri görseller, kullandıkları dil, ele aldıkları yahut almadıkları konularla muhatapları için birtakım mesajlarla yüklüdürler (Yılar & Çam, 2021).

Literatürde Sosyal Bilgiler ders kitaplarını değerler açısından inceleyen bazı çalışmalar mevcuttur. Söz gelimi, Karasu Avcı & Faiz ‘in (2018) ortaklaşa kaleme aldıkları çalışmada, 4. ve 5. sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanında yer alan beceri ve değerler incelenmiştir. Ancak bu çalışma, sadece 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları ile sınırlı tutulmuştur. Yine Kuş, Mery ve Karatekin (2013) 4. ve 5. Sınıf ders kitaplarını değerler açısından incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda duyarlılık ve vatanseverlik gibi değerlere sıklık yer verildiğini ancak hoşgörü ve temizlik gibi değerlerin daha az vurgulandığı belirlenmiştir. Güçlü (2019) tarafından kaleme alınan çalışmada 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları değerler eğitimi açısından incelenmiş ve söz konusu kitaplarda yer alan etkin vatandaşlık öğrenme alanına da değinilmiştir. Aynı şekilde Bilgin-Ceviz (2021) 2018 öğretim programında yer alan değerlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımaya düzeylerini incelerken etkin vatandaşlık öğrenme alanına da yer vermiştir. Gökçınar (2022) ise hazırladığı çalışmada 4, 5, 6 ve 7. sınıflara ait Sosyal Bilgiler ders kitaplarını temel vatandaşlık değerleri açısından değerlendirmiştir. Ersoy ve Şahin (2012) ise 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki değerle ilgili etkinlikleri değer yaklaşımları açısından incelemiş; telkin ve değer analizi yaklaşımına yer verildiği bulgusuna ulaşmışlardır. Değirmenci-Toraman ve Memişoğlu (2022) çalışmalarında Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki edebi ürün ve görsellerin değerleri yansıtma durumunu incelemişlerdir. Buna göre edebi ürünlerde duyarlılık; görsellerde ise bilimsellik değerinin en fazla yer aldığı ancak aile birliğine önem verme ve sevgi değerinin ise en az tekrar eden değerler olduğu görülmüştür. Pandhiani, Memon, Qureshi ve Memon (2016) Pakistan’da kullanılan sosyal bilgiler ders kitaplarını kültürel değerler, inançlar ve ideoloji bağlamında incelemişlerdir. Araştırma bulgularıyla ilgili ders kitapları vasıtasıyla verilmeye çalışılan vatandaşlık eğitiminin, değerleri ve kültürel uygulamaları geliştirerek ulusal kimlik

yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte yazarlar, ders kitapları ve eğitim sistemini belirli kültürel ve ideolojik değerlere ulaşma noktasında eleştirmişlerdir. Bu çalışmada ise diğer araştırmalardan farklı olarak ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sadece etkin vatandaşlık öğrenme alanı ile ilgili konuları, değerler açısından incelenmiştir. Ders öğretim programında bulunan değerlerin ders kitaplarına ne ölçüde dâhil edildiğini sistematik bir şekilde analiz etmek önemli bir konudur. Ayrıca hem MEB hem de özel yayınevleri tarafından basılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki değerleri karşılaştırmalı olarak incelemesi yönüyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Bu çalışmada, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflarda okutulan 6 adet Sosyal Bilgiler ders kitabının etkin vatandaşlık öğrenme alanıyla ilgili konuları, değerler açısından incelenmiş; MEB ve özel yayınevlerine ait söz konusu ders kitapları değerlere yer verme durumuna göre karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerlerin, ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumlarını incelemektir. Bu doğrultuda 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının etkin vatandaşlık öğrenme alanı kapsamında yer alan konuları değerler açısından ele alınmıştır.

Alt amaçlar

Araştırmanın alt amaçları şu şekildedir;

- 1- Öğretim programındaki değerlerin, sınıf düzeylerine göre Sosyal Bilgiler ders kitapları etkin vatandaşlık öğrenme alanı kapsamındaki konularda yer verilme durumu nasıldır?
- 2-Öğretim programındaki değerlere, MEB tarafından çıkarılan Sosyal Bilgiler ders kitapları etkin vatandaşlık öğrenme alanı kapsamındaki konularda yer verilme durumu nasıldır?
- 3-Öğretim programındaki değerlere, özel yayınevleri tarafından çıkarılan Sosyal Bilgiler ders kitapları etkin vatandaşlık öğrenme alanı kapsamındaki konularda yer verilme durumu nasıldır?
- 4- Öğretim programındaki değerlere yer verilmesi açısından, MEB ve özel yayınevlerine ait ders kitaplarında benzerlik ya da farklılıklar var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel yaklaşıma göre yapılmıştır. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Şimşek & Yıldırım, 2005, s. 19). Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olaylarla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Eğitim ile ilgili araştırmalarda kullanılacak dokümanlar; ders kitapları, yıllık ve günlük planlar, proje ödevleri, okul içi ve dışı yazışmalardır (Kuzu, 2013, s. 109).

Çalışma Grubu

Doküman analizi yoluyla yapılan çalışmalarda sıklıkla başvurulan kaynaklardan biri de ders kitaplarıdır. Araştırmada toplam altı adet ders kitabı incelenmiştir. Bunlar, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında ülke genelinde sosyal bilgiler derslerinde kullanılan ders kitaplarıdır. Araştırmada 5.,6. ve 7. sınıf düzeyindeki MEB ve özel yayınevlerine ait ders kitaplarına yer verilmiştir. Aynı sınıf düzeyinde tek bir ders kitabı olması ve karşılaştırma imkânı olmaması nedeniyle çalışmada

4. sınıf ders kitabına yer verilmemiştir. Kitapların seçiminde resmi birimlerin onayından geçmiş olmasına dikkat edilmiştir. İlgili ders kitaplarına elektronik olarak eba.gov.tr adresinden ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen ders kitaplarına ait bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1*Araştırma Kapsamında İncelenen Ders Kitaplarına Ait Bilgiler*

Sıra	Yazar Adı	Kitap Adı	Yayın Yeri/Yayınevi	Yıl
1	Salim Açıkgöz	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı	Ankara: E-Kare Eğitim Yayıncılık	2018
2	Ömer Faruk Evirgen, Jülide Özkan, Suna Öztürk	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı	Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları	2019
3	Erhan Şahin	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı	Ankara: Anadol Yayıncılık	2019
4	Cengiz Yıldırım, Fatih Kaplan, Hayriye Kuru, Mukaddes Yılmaz	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı	Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları	2019
5	Hikmet Azer	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı	Ankara: Ekoyay Yayıncılık	2019
6	Öznur Açıl, Hülya Güvenç, Ayşegül Sezcan Kılıç	Hayta, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı	Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları	2019

Verilerin Analizi

Tablo 1’de yer alan ders kitaplarında bulunan ‘Etkin Vatandaşlık’ öğrenme alanındaki veriler, içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizi birbirine benzeyen verilerin belirli kavramlar ve temalar halinde bir araya getirilmesi ve bunların anlaşılır biçimde düzenlenip yorumlanması sürecidir (Akbulut, 2013). Araştırmada, Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan on sekiz adet değer, altı adet ders kitabındaki ‘Etkin Vatandaşlık’ öğrenme alanında yer alma durumları tespit edilmiş; yapılan tespitler tablo haline getirilip frekanslarına göre sıralama yapılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, MEB ve özel yayınevine ait toplam altı adet Sosyal Bilgiler ders kitabının ‘Etkin Vatandaşlık’ öğrenme alanında bulunan metinleri incelenmiştir. İlgili ders kitaplarında 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan on sekiz adet değere yer verme durumları analiz edilmiştir.

Her Sınıf Düzeyinde, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan On Sekiz Değerin Yer Alma Durumlarına Yönelik Bulgular**5. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanında Verilen Değerler****Tablo 2***2018 Sosyal Bilgiler Programına Göre Öğrenme Alanı ve Değer Eşleştirilmesi*

Sınıf	Öğrenme Alanı	Programda verilmesi planlanan değer-değerler
5	Etkin Vatandaşlık	Özgürlük-Bağımsızlık

Tablo 2 incelendiğinde, 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programına 5. Sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanında doğrudan verilecek değerlerin *özgürlük ve bağımsızlık* olduğu görülmektedir.

Tablo 3

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları 'Etkin Vatandaşlık' Öğrenme Alanı Değerlerin Yer Alma Durumu

Sıra	Değer	E-Kare	MEB	Toplam
1	Özgürlük	9	10	19
2	Duyarlılık	6	4	10
3	Eşitlik	6	2	8
4	Dayanışma	5	3	8
5	Bağımsızlık	5	2	7
6	Vatanseverlik	5	2	7
7	Yardımseverlik	4	2	6
8	Adalet	1		1
9	Aile Birliğine Önem Verme	1		1
10	Barış			0
11	Saygı			0
12	Sorumluluk			0
13	Çalışkanlık			0
14	Tasarruf			0
15	Bilimsellik			0
16	Dürüstlük			0
17	Estetik			0
18	Sevgi			0
TOPLAM		42	25	67

Tablo 3'e bakıldığında, 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanı kapsamında *özgürlük, duyarlılık, eşitlik, dayanışma, bağımsızlık, vatanseverlik, yardımseverlik, adalet ve aile birliğine önem* olarak toplam 9 değere yer verildiği görülmekte olup, programda yer alan diğer 9 değere yer verilmediği anlaşılmaktadır. Öğrenme alanında en fazla yer alan değer, *özgürlük* olmuştur. Ders kitaplarında değerler toplamda 67 defa yer almıştır. Değerlere özel yayınevi 42 defa yer verirken, MEB yayınevine ait ders kitabında 25 defa yer verilmiştir.

Şekil 1

E-Kare Yayıncılık Eşitlik, Özgürlük Değeri (Açıkgöz, 2018, s. 208).

Düşünce özgürlüğü, bireyler için vazgeçilmez bir haktır. Bireylerin düşünce özgürlüğünün temelleri çocukluk dönemlerinde atılmaktadır. Haklarını öğrenen ve bu haklarını kullanabilen bir çocuk topluma daha faydalı bir birey olur. Aşağıdaki tabloda verilen, ülkemizde ve dünyada düşünce özgürlüğü ile ilgili kanun ve sözleşme maddelerini inceleyiniz.

DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ		
ÜLKEMİZDE	DÜNYADA	
ANAYASA	ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME	AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ
<p>24. Madde: Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.</p> <p>26. Madde: Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir.</p> <p>27. Madde: Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma yapma hakkına sahiptir.</p>	<p>12. Madde: Her çocuk, görüşlerini serbestçe ifade etme, kendisini ilgilendiren her konuda görüşlerinin dikkate alınmasını isteme hakkına sahiptir. Herkesin çocukları dinleme, onların fikirlerini öğrenme ve onlara saygı gösterme sorumluluğu vardır.</p> <p>14. Madde: Her çocuğun, kendi düşüncesini geliştirme ve istediği dini seçme hakkı vardır. Bu konularda çocukları büyüten yetişkinlerin de onlara yol gösterme hakkı ve sorumluluğu vardır.</p>	<p>9. Madde: Herkes, düşünme, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din ya da kanaat değiştirme özgürlüğüne ve tek başına ya da topluca, açıkça ya da özel biçimde ibadet, öğrenim, dinsel ödev ve törenler yoluyla, dinini ya da kanısını açığa vurma özgürlüğünü kapsamı içine alır.</p>
T.C. Anayasası, s. 35-38	www.defne.gov.tr	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (T.C. Anayasası Kitapçığı içindeki ek) s. 224

Şekil 1’de yer alan metinde düşünce özgürlüğünün vazgeçilmez haklardan olduğundan ve düşünce özgürlüğünün temellerinin çocukluk dönemine dayandığından bahsedilmektedir. Ayrıca çocukların küçüklükten itibaren etkin birer birey olması gerektiği de metinde vurgulanmıştır. Düşünce özgürlüğü ile ilgili dünyadan ve ülkemizden hukuki metinlerden örnekler verilmiştir. Ayrıca metinde bahsedilen özgürlüklerin herkes için aynı olduğu belirtilerek *eşitlik* değeri de vurgulanmıştır.

Şekil 2

MEB Yayinevi Özgürlük Değeri (Evirgen, Özkan, & Öztürk, 2019, s. 160)

Şekil 2’deki metinde de düşünce özgürlüğüne vurgu yapılmıştır. Metinde, aile ve okulda çocukların düşüncelerine önem verilmesi gerektiğinden bahsedilmiş ve çocukların düşüncelerine önem verildiği zaman çocukların kendilerini değerli hissettikleri vurgulanmıştır.

Şekil 3

E-Kare Yayıncılık Duyarlılık Değeri (Açıkgöz, 2018, s. 156)

<p>Toplum ihtiyaçlarının karşılanmasında sivil toplum kuruluşları da toplum yararına kâr amacı gütmeyen gönüllülük esasına göre önemli faaliyetler yürütüyor. Bunların en yoğun olanları, eğitim, sağlık, kültür, çevre, insan hakları ve yardımlaşma ile ilgili sivil toplum kuruluşlarıdır. Bir sivil toplum kuruluşunun faaliyetlerinde görev almaya ne dersiniz?</p>			
			
<p>1995'te kurulmuştur. Kurduğu eğitim parkları ve öğrenim birimlerinin yanı sıra gezici öğrenim birimleriyle de hizmet vermektedir. Ülkemizde, eğitim alanında faaliyet gösteren en yaygın sivil toplum kuruluşudur.</p>	<p>1998'de, lösemili çocukların sağlık ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması, toplum genelinde ve dünya çapında lösemi ile ilgili farkındalık oluşturmak için kurulmuştur.</p>	<p>8 Nisan 1994'te kurulmuştur. Deniz Temiz Derneğinin amacı, deniz ve kıyılarımızın korunmasını ulusal bir öncelik haline getirmektir.</p>	<p>1982 yılında gazi ve engelli Mehmetçiklere, şehitlerin bakmakla yükümlü oldukları yakınlarına yardımlarda bulunmak amacıyla kurulmuştur. Bu faaliyetleri ile ülke düzeyinde sosyal adaletin, toplumsal barışın ve ulusal birliğin güçlenmesine katkıda bulunmaktadır.</p>

Şekil 3'teki metinde toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında sivil toplum kuruluşlarının önemli görevleri olduğuna vurgu yapılmış ve öğrencilerin de sivil toplum kuruluşlarında görev almak isteyip istemediği sorulmuştur. Eğitim, sağlık, çevre ile ilgili konularda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına örnekler verilmiştir.

Şekil 4

MEB Yayınevi Duyarlılık Değeri (Evirgen, Özkan, & Öztürk, 2019, s. 153)

<p>EĞİTİM</p> 	<p>ÇEVRE</p> 	<p>SAĞLIK</p> 	<p>YARDIMLAŞMA</p>
<p>1863'te yoksul ve yetim çocukların eğitim-öğretimine destek olmak amacıyla kuruldu. Ülkemizin eğitim alanındaki ilk sivil toplum kuruluşu oldu. Kelime anlamı "şefkat yuvası"dır. Darüşşafaka; babası veya annesi hayatta olmayan, maddi olanakları yetersiz, sınavla seçilmiş öğrencilere burs ve yatılı öğrenim vermektedir.</p>	<p>1992'de kurulan TEMA'nın açılımı Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı'dır. Vakıf erozyon ile mücadele, ağaçlandırma ve doğal varlıkların korunması için çalışmalar yapmaktadır. TEMA birçok projeyi hayata geçirmiştir. Bunlardan biri olan Meşe Projesi ile ülkemiz genelinde meşe ormanları oluşturarak erozyonu önlemeyi hedeflemektedir.</p>	<p>2003'te kurulan Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, otizm rahatsızlığı olan çocukların özel eğitimi ile topluma kazandırılmasına öncülük etmektedir.</p>	<p>1986'da kurulan Türkiye Gücsüzler ve Kimsesizlere Yardım Vakfı korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç kişilerin sorunlarıyla ilgilenmek üzere kuruldu. Özellikle kimsesiz yaşlıların barınma ve bakımlarıyla ilgili çalışmalar yapmaktadır.</p>

Şekil 4'teki metinde sivil toplum kuruluşlarından bahsedilerek *duyarlılık* ve *yardımlaşma* değerlerine vurgu yapılmıştır.

Şekil 5*E-Kare Yayıncılık Eşitlik Değeri (Açıkgöz, 2018, s. 163)*

Her insanın yaşama, beslenme, barınma, eğitim gibi haklarının yanında katılım ve düşünce özgürlüğü hakları da vardır. Bu haklarımızı kullanarak toplum içerisinde duygu ve düşüncelerimizi ifade ederiz. Bu kendimizin ve başkalarının haklarının korunması açısından önemlidir. Konuyla ilgili aşağıda verilen genel ağ haberini inceleyelim ve soruları cevaplayalım.

Şekil 5'teki metinde hak ve özgürlüklerin bütün insanlar için ortak olduğu söylenmiş ve *eşitlik* değeri vurgulanmıştır.

Şekil 6 *MEB Yayinevi Eşitlik, Özgürlük Değeri (Evirgen, Özkan, & Öztürk, 2019, s. 161)*

Madde 25- Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.

Madde 26- Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir.

Şekil 6'daki metinde anayasamızda yer alan *düşünce ve kanaat özgürlüğüne* yer verilmiş, bu özgürlüğün herkes için geçerli olduğuna ve dolayısıyla *eşitlik* değerine vurgu yapılmıştır.

6.Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanında Verilen Değerler**Tablo 4***2018 Sosyal Bilgiler Programına Göre Öğrenme Alanı ve Değer Eşleştirilmesi*

Sınıf	Öğrenme Alanı	Programda verilmesi planlanan değer-değerler
6	Etkin Vatandaşlık	Eşitlik

Tablo 4'e bakıldığında, 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programına 6. Sınıf 'Etkin Vatandaşlık' öğrenme alanında doğrudan verilecek değer olarak *eşitlik* olduğu görülmektedir.

Tablo 5*6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları 'Etkin Vatandaşlık' Öğrenme Alanı Değerlerin Yer Alma Durumu*

Sıra	Değer	Anadol	MEB	Toplam
1	Eşitlik	24	19	43
2	Özgürlük	26	13	39
3	Adalet	8	9	17
4	Duyarlılık	4	3	7
5	Vatanseverlik	3	3	6
6	Dayanışma	3		3
7	Saygı	2	1	3
8	Sorumluluk		3	3
9	Çalışkanlık	1	1	2
10	Bağımsızlık		1	1

Sıra	Değer	Anadol	MEB	Toplam
11	Yardımsverlik	1		1
12	Tasarruf	1		1
13	Barış			0
14	Aile Birliğine Önem Verme			0
15	Bilimsellik			0
16	Dürüstlük			0
17	Estetik			0
18	Sevgi			0
	TOPLAM	73	53	126

Tablo 5 incelendiğinde, 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanı kapsamında *eşitlik, özgürlük, adalet, duyarlılık, vatanseverlik, dayanışma, saygı, sorumluluk, çalışkanlık, bağımsızlık, yardımsverlik ve tasarruf* olmak üzere toplam on iki değere yer verildiği görülmekte olup programda yer alan altı değere yer verilmediği anlaşılmaktadır. Öğrenme alanında en fazla yer alan değer *eşitlik* olmuştur. İlgili ders kitaplarında değerler toplamda 126 defa yer almıştır. Değerlere özel yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabında 73 defa yer verirken; MEB yayınevine ait ders kitabında 53 defa yer verilmiştir.

Şekil 7

Anadol Yayıncılık Eşitlik ve Özgürlük Değeri (Şahin, 2019, s. 219)

Cumhuriyet kurulduktan sonra Mustafa Kemal Atatürk, Türk kadınının sosyal, ekonomik ve siyasal haklara kavuşması için bazı çalışmalar yapmıştır. 17 Şubat 1926 yılında Türk Medeni Kanunu kabul edilmiş ve Türk kadını, sosyal ve ekonomik haklara sahip olmuştur. Bu kanuna göre resmî nikah zorunlu hâle getirilmiş, erkeklere tanındığı gibi kadınlara da boşanma hakkı tanınmıştır. Aynı kanunla miras konusunda kadın ve erkek eşit hâle gelmiş, kadınlar istedikleri mesleği seçme ve istedikleri meslekte çalışma hakkına (Görsel 6.31) kavuşmuştur.

Şekil 7'deki metinde medeni kanun kapsamında kadınlara verilen haklardan bahsedilerek, kadın ve erkek eşitliğine vurgu yapılmıştır.

Şekil 8

MEB Yayınevi Eşitlik Değeri (Yıldırım, Kaplan, Kuru, & Yılmaz, 2019, s. 217)

Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan coğrafyada Türkler kadına verdikleri değeri sosyal hayata farklı şekillerde yansıtmışlardır. Yazılı ve sözlü kaynaklardan incelenen Türk tarihine bakıldığında kadının toplumda çok önemli bir rolünün olduğu görülmüştür. Türklerde kadın erkek ayrımı yapılmamıştır. Hatta öyle ki kağanın emirnameleri sadece "Hakan ve Hatun buyuruyor ki!" ifadesiyle başlamışsa geçerli olmuştur. Hakan ve hatun, elçileri beraber kabul etmişlerdir.

6.41: Kök Türk Parası Hakan ve Hatun

Şekil 8'deki metnin yanında verilen görselde Köktürk devleti parası üzerinde Hakan ve Hatun yer almaktadır. Ayrıca kadının toplumda önemli bir konumda olduğu ve kadın erkek arasında ayrım yapılmadığı belirtilmiş ve eşitlik değeri vurgulanmıştır.

Şekil 9

Anadol Yayıncılık Özgürlük, Eşitlik (Şahin, 2019, s. 224)

Düşünce ve kanaat hürriyeti

MADDE 25- Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.

Şekil 9'daki metinde anayasamızda yer alan düşünce ve kanaat özgürlüğüne yer verilerek *özgürlük* değerine vurgu yapılmıştır.

Şekil 10

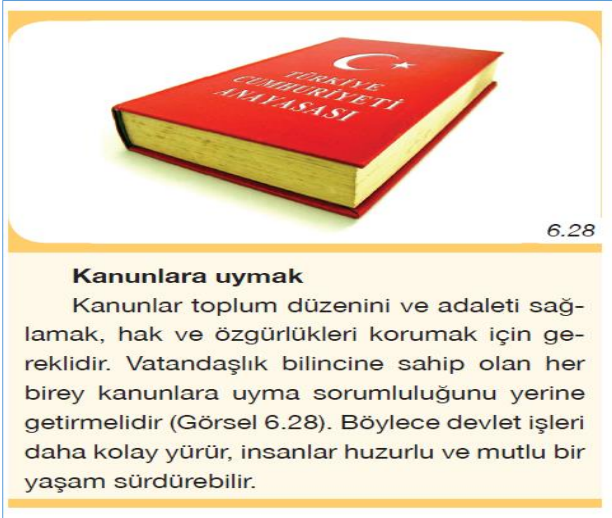
MEB Özgürlük Değeri (Yıldırım , Kaplan, Kuru, & Yılmaz, 2019, s. 209)

Demokratik aile ve okul nihayetinde demokratik bir toplumu oluşturur. Demokratik toplumda insanlar sosyal yaşam içerisinde birbirleriyle olan ilişkilerinde hak ve sorumluluk ilkelerine dikkat eder. Böyle toplumlarda insanlar eşit muamele görür ve başkalarının hakkını ihlal etmeden fikirlerini özgürce ifade eder. Anayasa ve yasaların verdiği hak ölçüsünce istediğini yapabilen vatandaşlar, çeşitli yollarla yönetime katılabilir ve seçimlerde oy kullanıp istediği yöneticiyi seçebilir.

Şekil 10'da bulunan metinde demokratik ailenin ve okulun demokratik toplumları oluşturacağından, demokratik toplumlarda insanların hak ve sorumluluklarına dikkat edileceğinden ve bu toplumlarda fikirlerin özgürce ifade edileceğinden bahsedilerek *özgürlük* değerine vurgu yapılmıştır.

Şekil 11

Anadol Yayıncılık Adalet Değeri (Şahin, 2019, s. 226)

Şekil 11'deki metnin üzerinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası görseli yer almıştır. Metnin içeriğinde ise kanunların toplumsal huzur ve adaleti sağlamadaki öneminden bahsedilerek *adalet* değerine vurgu yapılmıştır.

Şekil 12

MEB Yayinevi Adalet Değeri (Yıldırım , Kaplan, Kuru, & Yılmaz, 2019, s. 216)

Şekilde 12'deki metinde yer ve kişi belirtilmemekle birlikte bir belediyenin iş başlama saatlerini tespit etmek amacıyla kullandığı yüz tanıma sisteminin yargıya taşındığından ve mahkemenin itirazları kabul ederek yüz tanıma sistemini hukuka uygun bulmadığından bahsedilerek *adalet* değerine vurgu yapılmıştır.

7. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanında Verilen Değerler**Tablo 6**

2018 Sosyal Bilgiler Programına Göre Öğrenme Alanı ve Değer Eşleştirilmesi

Sınıf	Öğrenme Alanı	Programda verilmesi planlanan değer-değerler
7	Etkin Vatandaşlık	Barış

Tablo 6 incelendiğinde, 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programına 7. sınıf 'Etkin Vatandaşlık' öğrenme alanında doğrudan verilecek değer olarak *eşitlik* olduğu görülmektedir.

Tablo 7

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları 'Etkin Vatandaşlık' Öğrenme Alanı Değerlerin Yer Alma Durumu

Sıra	Değer	Ekoyay	MEB	Toplam
1	Özgürlük	23	32	55
2	Eşitlik	17	36	53
3	Adalet	10	15	25
4	Bağımsızlık	4	4	8
5	Barış	3	3	6
6	Duyarlılık	2	2	4
7	Dayanışma	1	3	4
8	Vatanseverlik	1	1	2
9	Saygı		2	2
10	Sorumluluk	1	1	2
11	Yardımseverlik		1	1
12	Çalışkanlık			0

Sıra	Değer	Ekoyay	MEB	Toplam
13	Aile Birliğine Önem Verme			0
14	Tasarruf			0
15	Bilimsellik			0
16	Dürüstlük			0
17	Estetik			0
18	Sevgi			0
	TOPLAM	62	100	162

Tablo 7'ye bakıldığında, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanı kapsamında *özgürlük, eşitlik, adalet, bağımsızlık, barış, duyarlılık, dayanışma, vatanseverlik, saygı, sorumluluk ve yardımseverlik* olarak toplam 11 değere yer verildiği görülmekte olup, programda yer alan 7 değere yer verilmediği anlaşılmaktadır. Öğrenme alanında en fazla yer alan değer *özgürlük* olmuştur. Söz konusu ders kitaplarında değerler toplamda 162 defa yer almıştır. Değerlere özel yayınevine ait ders kitabında 62 defa yer verirken, MEB yayınevine ait ders kitabında 100 defa yer verilmiştir.

Şekil 13

Ekoyay Yayıncılık Özgürlük Değeri (Azer, 2019, s. 193)

İnsan hak ve özgürlüklerine saygılı olmak, insanın doğuştan sahip olduğu imkânları geliştirmek ve korumak devletin görevidir.

Şekil 13'teki metinde devletin görevi olarak vatandaşların doğuştan sahip oldukları olanakları geliştirmesi ve devletin

insanların özgürlüklerine saygılı olması gerektiğinden bahsedilerek *özgürlük* değeri vurgulanmıştır.

Şekil 14

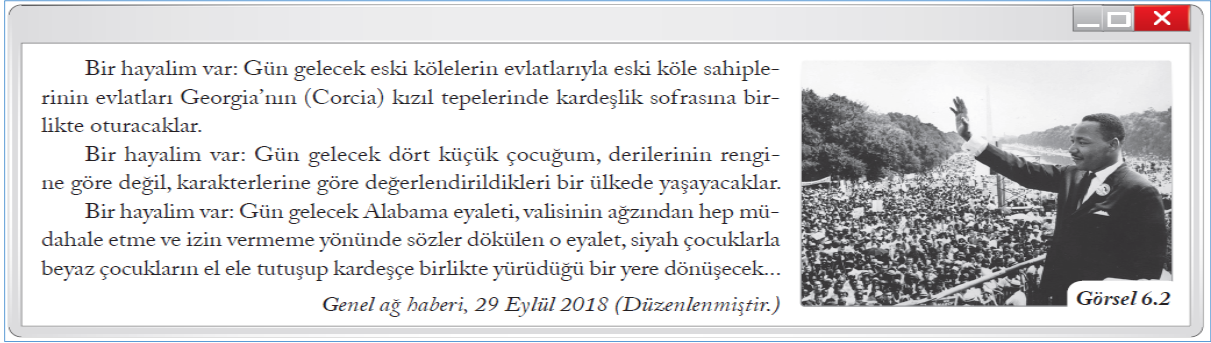
MEB Yayınevi Özgürlük Değeri (Açıl, Güvenç, Hayta, & Kılıç, 2019, s. 178)

"Bütün Türk devletlerinde görülen töre ve danışma meclisi uygulamaları, Osmanlı Devleti'nde de bazı farklılıklara rağmen varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Dönemi'nde halk ile padişah arasında 'iyiyi, doğruyu savun, kötülüğü reddet.' ilkesine dayanan üstü kapalı bir sözleşme vardır. Bu sayede Osmanlı Devleti'nde birçok farklı millet; dinleri, dilleri, örf ve âdetlerini koruyarak yaşamıştır."

Şekil 14'te yer alan metinde Türk devletlerinde görülen törenin Osmanlı Devleti'nde de devam ettiğinden ve devlet içinde yaşayan birçok milletin din, dil, örf ve adetlerini koruduğundan bahsedilerek *özgürlük* değerine vurgu yapılmıştır.

Şekil 15

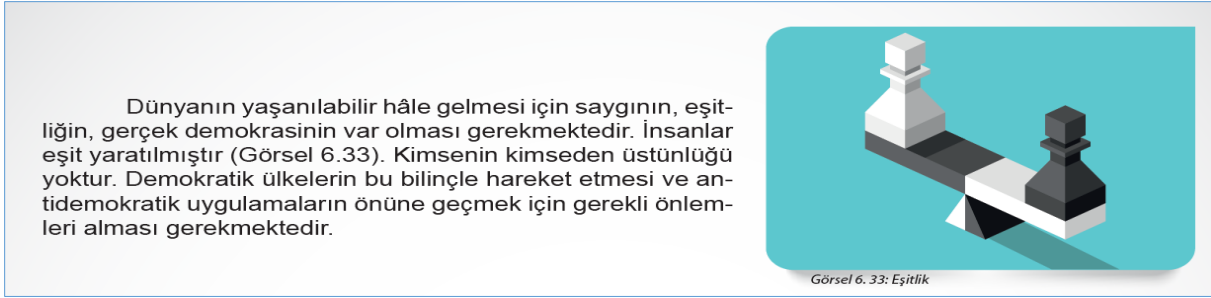
Ekoyay Yayıncılık Eşitlik, Özgürlük, Saygı Değeri (Açıl, Güvenç, Hayta, & Kılıç, 2019, s. 182)

Şekil 15'teki metinde birçok değerden bahsedilmiştir. Amerika'daki siyah ve beyaz insanlar arasında yapılan haksız ayrımcılığa dikkat çekilerek *eşitlik* değeri vurgulanmıştır.

Şekil 16

MEB Yayınevi Eşitlik Değeri (Açıl, Güvenç, Hayta, & Kılıç, 2019, s. 196)

Şekil 16'daki metin yanındaki görselde bir terazi figürü ve üzerindeki siyah ve beyaz piyonların dengede durması ile *eşitlik* değeri vurgulanmıştır. Metinde de kimsenin kimseden üstünlüğü olmadığı söylenerek *eşitlik* değerine vurgu yapılmıştır.

Şekil 17

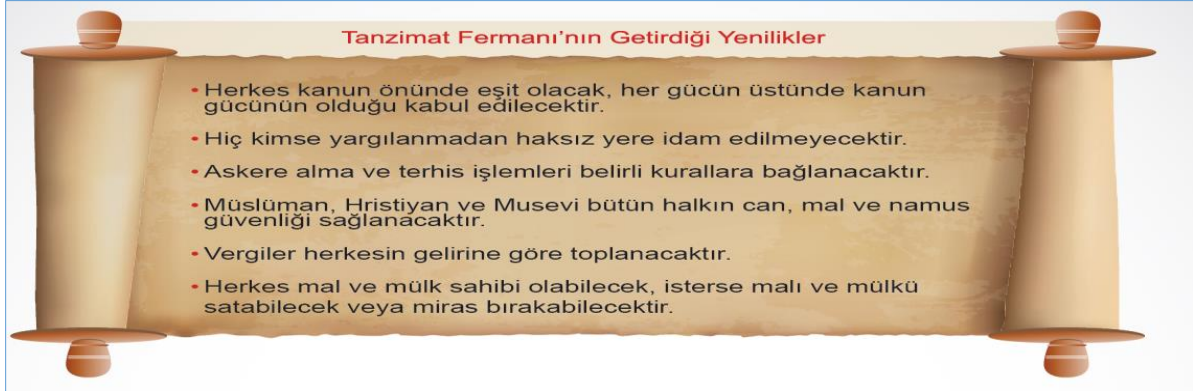
Ekoyay Yayıncılık Adalet Değeri (Azer, 2019, s. 182)

1215: İngiltere kralı I. John (Con), Magna Carta Libertatum (Magna Karta Libertatum) adlı bir anlaşma ile kendi yetkilerini sınırlandırdı. Bu anlaşmaya göre yargılamadan ceza verilemeyeceği ilkesi ve gelişigüzel vergilendirme yapılamayacağı kral tarafından kabul edildi.

Magna Carta'dan bahsedilen Şekil 17'deki metinde kralın yetkilerinin sınırlandırıldığından ve yargılanmadan cezalandırılma yapılmayacağından bahsedilerek *adalet* değerine vurgu yapılmıştır.

Şekil 18

MEB Yayinevi Adalet, Özgürlük ve Eşitlik Değeri (Açıl, Güvenç, Hayta, & Kılıç, 2019, s. 179)

Şekil 18'de yer alan "Tanzimat Fermanı'nın Getirdiği Yenilikler" başlıklı metinde herkesin kanunlar önünde eşit olduğundan ve dolayısıyla kimsenin yargılanmadan idam edilemeyeceğinden bahsedilerek *adalet*, *özgürlük* ve *eşitlik* değerlerine işaret edilmiştir.

Tablo 8

2018 Sosyal Bilgiler Programına Göre Öğrenme Alanı ve Değer Eşleştirilmesi

Sınıf	Öğrenme Alanı	Programda verilmesi planlanan değer-değerler
5	Etkin Vatandaşlık	Özgürlük, Bağımsızlık
6	Etkin Vatandaşlık	Eşitlik
7	Etkin Vatandaşlık	Barış

Tablo 8'de de görüldüğü gibi öğretim programındaki Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında 5. Sınıfta özgürlük ve bağımsızlık, 6. Sınıfta eşitlik ve 7. Sınıfta barış değerlerinin öğrencilere özellikle kazandırılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanında MEB Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerlere Yer Verme Durumuna Yönelik Bulgular

Tablo 9

5., 6. ve 7. Sınıf MEB Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitapları 'Etkin Vatandaşlık' Öğrenme Alanında Değerlerin Yer Alma Durumu

Sıra	Değer	MEB 5	MEB 6	MEB 7	Toplam
1	Eşitlik	2	19	36	57
2	Özgürlük	10	13	32	55
3	Adalet		9	15	24
4	Duyarlılık	4	3	2	9
5	Bağımsızlık	2	1	4	7
6	Dayanışma	3		3	6
7	Vatanseverlik	2	3	1	6
8	Sorumluluk		3	1	4
9	Barış			3	3

Sıra	Değer	MEB 5	MEB 6	MEB 7	Toplam
10	Saygı		1	2	3
11	Yardımseverlik	2		1	3
12	Çalışkanlık		1		1
13	Aile Birliğine Önem Verme				0
14	Bilimsellik				0
15	Dürüstlük				0
16	Estetik				0
17	Sevgi				0
18	Tasarruf				0
	TOPLAM	25	53	100	178

Tablo 9'a bakıldığında, MEB yayınevine ait Sosyal Bilgiler ders kitapları *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanı kapsamında *eşitlik, özgürlük, adalet, duyarlılık, bağımsızlık, dayanışma, vatanseverlik, sorumluluk, barış, saygı, yardımseverlik ve çalışkanlık* olmak üzere toplam 12 değere yer verildiği görülmekte olup, programda yer alan 6 değere hiç yer verilmemiştir. Kitaplarda en fazla yer alan değer *eşitlik* olmuştur. İlgili ders kitaplarında değerler toplamda 178 defa yer almıştır.

Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanında Özel Yayınevleri Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerlere Yer Verme Durumuna Yönelik Bulgular

Tablo 10

5.,6.,7. Sınıf Özel Yayınevleri Sosyal Bilgiler Ders Kitapları 'Etkin Vatandaşlık' Öğrenme Alanı Değerlerin Yer Alma Durumu

Sıra	Değer	E-Kare	Anadol 6	Ekoyay 7	Toplam
1	Özgürlük	9	26	23	58
2	Eşitlik	6	24	17	47
3	Adalet	1	8	10	19
4	Duyarlılık	6	4	2	12
5	Bağımsızlık	5		4	9
6	Dayanışma	5	3	1	9
7	Vatanseverlik	5	3	1	9
8	Yardımseverlik	4	1		5
9	Barış			3	3
10	Saygı		2		2
11	Aile Birliğine Önem Verme	1			1
12	Çalışkanlık		1		1
13	Sorumluluk			1	1
14	Tasarruf		1		1
15	Bilimsellik				0
16	Dürüstlük				0
17	Estetik				0
18	Sevgi				0
	TOPLAM	42	73	62	177

Tablo 10 incelendiğinde, özel yayınevleri Sosyal Bilgiler ders kitapları *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanı kapsamında *özgürlük, eşitlik, adalet, duyarlılık, bağımsızlık, dayanışma, vatanseverlik,*

yardımseverlik, barış, saygı, aile birliğine önem verme, çalışkanlık, sorumluluk ve tasarruf olmak üzere toplam 14 değere yer verildiği görülmekte olup, programda yer alan 4 değere hiç yer verilmemiştir. Kitaplarda en fazla yer alan değer özgürlük olmuştur. Bahsi geçen ders kitaplarında değerler toplamda 177 defa yer almıştır.

Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanında MEB ve Özel Yayınevleri tarafından Çıkarılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerlere Yer Verme Durumunun Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular

Tablo 11

5.,6.,7. MEB ve Özel Yayınevleri Toplam Sosyal Bilgiler Ders Kitapları 'Etkin Vatandaşlık' Öğrenme Alanı Değerlerin Yer Alma Durumu

Sıra	Değer	EKare 5	MEB 5	Anadol 6	MEB 6	Ekoyay 7	MEB 7	Toplam
1	Özgürlük	9	10	26	13	23	32	113
2	Eşitlik	6	2	24	19	17	36	104
3	Adalet	1		8	9	10	15	43
4	Duyarlılık	6	4	4	3	2	2	21
5	Bağımsızlık	5	2		1	4	4	16
6	Dayanışma	5	3	3		1	3	15
7	Vatanseverlik	5	2	3	3	1	1	15
8	Yardımseverlik	4	2	1			1	8
9	Barış					3	3	6
10	Saygı			2	1		2	5
11	Sorumluluk				3	1	1	5
12	Çalışkanlık			1	1			2
13	Aile Birliğine Önem Verme	1						1
14	Tasarruf			1				1
15	Bilimsellik							0
16	Dürüstlük							0
17	Estetik							0
18	Sevgi							0
TOPLAM		42	25	73	53	62	100	355

Tablo 11 incelendiğinde, özel yayınevleri ve MEB tarafından hazırlanmış olan Sosyal Bilgiler ders kitapları *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanı kapsamında *özgürlük, eşitlik, adalet, duyarlılık, bağımsızlık, dayanışma, vatanseverlik, yardımseverlik, barış, saygı, sorumluluk, çalışkanlık, aile birliğine önem verme ve tasarruf* olmak üzere toplam 14 değere yer verildiği görülmekte olup, programda yer alan 4 değere hiç yer verilmemiştir. Kitaplarda en fazla yer alan değer *özgürlük* olmuştur. Adı geçen ders kitaplarında değerler toplamda 355 defa yer almıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada, etkin vatandaşlık öğrenme alanı kapsamında, ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ilgili öğretim programında yer alan değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda şu sonuçlar elde edilmiştir:

5. sınıflara ait ders kitaplarının değerlere yer verme durumları incelendiğinde, MEB ve özel yayınevlerinin 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında verilmesi öngörülen *özgürlük* ve *bağımsızlık* değerlerine yer verdiği, *özgürlük* değerinin iki ders

kitabında toplam 19 defa yer aldığı ve *bağımsızlık* değerinin de toplam 7 defa yer aldığı görülmektedir; ancak *dayanışma*, *eşitlik*, *duyarlılık* değerlerinin programın öğrenme alanında verilmesini öngördüğü *bağımsızlık* değerinden daha fazla yer aldığı görülmektedir. Benzer şekilde Bilgin Ceviz (2021)'in çalışmasında da programda vurgulanması öngörülen *özgürlük* ve *bağımsızlık* değerlerinin kitapta yer verilme durumunun örtüştüğünden bahsedilmiştir. Avcı & Faiz (2018)'in yaptığı benzer bir çalışmada ise "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında *özgürlük* ve *bağımsızlık* değerlerinin en fazla vurgulanan değerler olmadığı belirtilmiştir. Yapılan çalışmada *bağımsızlık* değerlerinin en fazla vurgulanan değer olmadığı doğrudur; fakat incelenen iki ders kitabında da *özgürlük* değerinin en fazla vurgulanan değer olduğu görülmektedir. Bu yönüyle söz konusu çalışma ile bir tezatlık olduğu görülmektedir. Güçlü (2019) ise 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında en fazla vurgulanan değer *bağımsızlık* olduğunu belirtmiştir. Bağımsızlık, "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında vurgulanan değerlerdendir; ancak en çok vurgulanan değer değildir. Bu yönüyle mevcut çalışma ile bir tezat görülmektedir. Gökçınar (2022)'a göre *adalet*, 5. sınıf ders kitabında en az yer alan değerdir. Mevcut çalışmada elde edilen bulgular da benzer yöndedir. *Özgürlük* değerinin MEB yayınevine ait ders kitabında ve bağımsızlık değerinin ise özel yayınevine ait ders kitabında daha fazla yer aldığı görülmektedir. Özel yayınevine ait ders kitabında "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında toplam 42 adet değer yer alırken; MEB yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabında 25 adet değerden söz edilmiştir. Bu çerçevede, anılan öğrenme alanında Özel yayınevine ait ders kitabının MEB yayınevine ait ders kitabına göre daha fazla değere yer verdiği görülmektedir.

6. sınıflar "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında programda verilmesi gereken değer *eşitlik* olarak belirlenmiş olup, MEB ve özel yayınevine ait iki ders kitabında da *eşitlik* değerinin en fazla yer alan değer olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Bilgin Ceviz (2021)'in çalışmasında da programda öngörülen *eşitlik* değerinin ders kitabında verildiğinden bahsedilmiştir. Eşitlik değeri iki ders kitabında toplamda 43 defa yer almıştır. Özel yayınevine ait ders kitabında *eşitlik* değerine 24 yerde yer verilirken, MEB yayınevine ait ders kitabında *özgürlük* değeri 19 defa yer almıştır. Özel yayınevinin programın öğrenme alanı için belirlediği değere daha fazla yer verdiği söylenebilir. Özel yayınevi "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında 12 farklı değerden bahsederken, MEB yayınevine ait ders kitabında 10 adet değer yer almıştır. Özel yayınevinin bahsedilen değer çeşidi bakımından da MEB yayınevinden önde olduğu görülmektedir. Etkin vatandaşlık öğrenme alanında iki ders kitabında toplam 126 değer yer almıştır, bu değerlerin 73 tanesine özel yayınevi yer verirken, 53 tanesine de MEB yayınevi yer vermiştir. 6. sınıflarda da özel yayınevinin MEB yayınevine göre daha fazla sayıda değere yer verdiği görülmektedir.

7. sınıflar için etkin vatandaşlık öğrenme alanında programda *barış* değerinin verilmesi öngörülmüş, ancak *barış* değeri kitaplarda en fazla yer verilen değerler sıralamasında beşinci sırada kendine yer bulmuştur. Bilgin Ceviz (2021) tarafından kaleme alınan çalışmada ders kitabında barış değerine hiç yer verilmediğinden bahsedilmiştir. Ders kitabında *barış* değeri yer almakta; ama istenilen yoğunlukta değildir; bu açıdan mevcut çalışma ile bir tezat vardır. İki ders kitabının da *özgürlük* değerine daha fazla yer verdiği görülmektedir. *Özgürlük* değeri toplam 55 yerde yer alırken; *barış* değeri toplam 6 yerde yer almıştır. Kitaplarda *özgürlük*, *eşitlik*, *adalet* ve *bağımsızlık* değerleri *barış* değerinden daha fazla yer almıştır. MEB yayınevine ait ders kitabında toplam 11 farklı değer yer almış, özel yayınevinde ise 10 adet değerden bahsedilmiştir. MEB yayınevine ait ders kitabında "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında daha fazla değer çeşidi yer almıştır. İki ders kitabında toplam 162 değer yer almış, bu değerlerden 100 tanesi MEB'e ait ders

kitabında, 62 tanesi de özel yayınevine ait ders kitabında yer almıştır. MEB yayınevi daha fazla değere yer vermiştir.

5, 6 ve 7. sınıf MEB ders kitaplarının değerlere yer verme durumuna bakıldığında, “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında toplam 178 kez değer vurgusu yapıldığı ve programda yer alan 18 değerden 12’sine yer verildiği belirlenmiştir. Sınıf düzeylerine göre MEB yayınlarına ait sosyal bilgiler ders kitapları incelendiğinde ise 5. sınıfta 25, 6. sınıfta 53, 7. Sınıf ders kitaplarında ise 100 değer yer aldığı görülmektedir. *Eşitlik özgürlük* ve *adalet* değerlerinin en fazla yer alan değerler olduğu görülmüştür. 5, 6 ve 7. sınıf özel yayınevine ait ders kitaplarında da aynı öğrenme alanında toplam 177 kez değer vurgusu yapıldığı ve programda yer alan 18 değerden 14’üne yer verildiği belirlenmiştir. Sınıf düzeylerine göre özel yayınevlerine ait sosyal bilgiler ders kitapları incelendiğinde ise 5. sınıflarda 42, 6. sınıflarda 73, 7. sınıflarda toplam 62 değer yer almıştır. En fazla yer verilen değerler *özgürlük*, *eşitlik* ve *adalet* olmuştur. Gökçınar’a (2022) göre temel vatandaşlık değerlerinin kademelere göre dağılımında en fazla değer 7. sınıfta, en az değer de 5. sınıfta tespit edilmiştir. Ayrıca aynı yazar Sosyal Bilgiler ders kitaplarında temel vatandaşlık değerlerinden *eşitlik* ve *özgürlüğün* en fazla yer alan değerler olduğundan bahsetmiştir. Yazarın ulaştığı sonuçlar, mevcut çalışmada elde edilen sonuçlarla pararelidir. MEB yayınevi ve özel yayınevine ait ders kitaplarında yer alan değer sayısının neredeyse eşit olduğu görülüyor. Özel yayınevinde 5. ve 6. sınıflarda yer verilen değer sayısı MEB yayınevinden fazlayken, 7. sınıflarda MEB yayınevinin özel yayınevine göre daha fazla değere yer verdiği söylenebilir. Öğrenme alanı içinde özel yayınevinin daha fazla değer çeşidine yer verdiği görülmektedir. İki kitapta da *eşitlik*, *özgürlük* ve *adalet* değerleri etkin vatandaşlık öğrenme alanı içinde en fazla yer alan üç değer olmuştur. Ancak bu üç değerın sıralaması iki yayınevi için de aynı değildir. MEB yayınevinde ilk sırada eşitlik değeri yer alırken özel yayınevinde ilk sırada yer alan değer *özgürlük* olmuştur.

Sonuç olarak kitaplarda etkin vatandaşlık öğrenme alanının amaçlarına uygun olarak *eşitlik*, *özgürlük*, *adalet* gibi değerlere öncelikli olarak yer verildiği görülmüştür. 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programının öğrenme alanları ile ilişkilendirdiği değerlere kitaplarda yer verilmiş; ancak programın “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı için öncelikli verilmesi gereken değerler olarak belirlediği 5. sınıfta *bağımsızlık* değeri ve 7. sınıfta *barış* değeri diğer değerlere göre öncelikli olarak yer verilen değerlerden olmamıştır. Özellikle bu durum *barış* değerinde daha net olarak görülmektedir. Sınıflar bazında MEB ve özel yayınevinin öğrenme alanında verdiği toplam değer sayıları neredeyse eşit olmakla beraber, toplam yer verilen değer sayısı 7. sınıfta en fazla; 5. sınıfta da en az olmuştur. Özel yayınevleri 5. ve 6. sınıfta değer çeşidi ve sayısı olarak MEB yayınevinden daha fazla değere yer vermiş; 7. sınıfta ise MEB yayınevine ait kitap, özel yayınevinden çeşit ve sayı olarak daha fazla değere yer vermiştir.

Öneriler

Bu sonuçlar incelendiğinde şu önerilerde bulunulabilir:

- 5. sınıf bağımsızlık değeri programın öngördüğü şekilde daha fazla ön plana çıkarılabilir.
- 7. sınıf barış değeri programın öngördüğü şekilde daha fazla ön plana çıkarılabilir.
- Sınıflar bazında verilen değer sayıları daha dengeli hale getirilebilir.
- MEB ve özel yayınevlerine ait kitapların verdikleri değer çeşitleri ve sayıları daha dengeli hale getirilebilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Her bir araştırmacı eşit düzeyde katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çatışma durumu yoktur.

KAYNAKÇA

- Açıköz, S. (2018). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*. Ankara: E-Kare Eğitim Yayıncılık.
- Açıl, Ö., Güvenç, H., Hayta, A., & Kılıç, S. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Akbulut, Y. (2013). Verilerin Analizi. A. A. Kurt içinde, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 155). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Azer, H. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı*. Ankara: Ekoyay Yayıncılık.
- Bilgin Ceviz, N. (2021). *2018 Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıma Düzeylerinin İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çam, İ. D., Yılar, M. B. ve Ünal, O. (2020). Son dönem Osmanlı ve güncel ders kitaplarında tasarruf değeri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(3) 100. *Yıl Eğitim Sempozyumu Özel Sayı*, 350-374. DOI: 10.7822/omuefd.808799.
- Demir, A. N. (2021). *Değerler Eğitimi Açısından Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Tarihi Şahsiyetler*. Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ersoy, F., & Şahin, T. (2012). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 1535-1558.
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J., & Öztürk, S. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Fidan, N. (2012). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gökçınar, B. (2022). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Temel Vatandaşlık Değerleri ve Becerileri Açısından Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güçlü, H. (2019). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*.
- Halstead, J.M. ve Taylor, M.J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-202.
- Karasu Avcı, E., & Faiz , M. (2018, Mayıs). 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanında Yer Alan Becerilerin ve Değerlerin İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, s. 1-21.

- Kuş, Z., Merey, Z., & Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Kuzu, A. (2013). Veri Toplama Yöntem Ve Araçları. A. A. Kurt içinde, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 109). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Küçükaydın, D. D. (2022). Değer İle İlişkili Temel Kavramlar. B. D. Gökhan İzgar içinde, *Değer Eğitimi Kavram, İlke ve Yaklaşımlar* (s. 1-27). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2006). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6.sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. MEB Yayınları.
- NCSS (1994). *Curriculum standards for social studies: Expectations of excellence*. Washington DC: National Council for the Social Studies.
- Pandhiani, S. M., Memon, R. A., Qureshi, M. B., & Memon, S. (2016). Construction of cultural values and ideology in social studies textbooks: a critical discourse analytical perspective. *The Women-Annual Research Journal of Gender Studies*, 8(8), 26-39.
- Pekuslu, M. N. (2019). *5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretimine Yönelik Öğretmen Görüşleri (Isparta İli Örneği)(Yüksek Lisans Tezi)*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı.
- Safran, M. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış. A. Ö. Bayram Tay içinde, *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s. 2-16). Ankara: Pegem Akademi.
- Savage, T. V., & Armstrong, D. G. (2007). *Effective teaching in elementary social studies*. (6th ed.). New Jersey, Pearson & Merrill Prentice Hall.
- Superka, D.P., & Johnson, P.L. (1975). *Values Education: Approaches and Materials*. (ERIC Document Reproduction Service No: ED103284).
- Şahin, E. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*. Ankara: Anadolu Yayıncılık.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2005). *sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (2023). Değer. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Ulusoy, K. (2019). Değerli Bir Kavram Olarak 'Değer ve Değerler Eğitimi'. K. U. Refik Turan içinde, *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi* (s. 2-15). Ankara: Pegem Akademi.
- Yılar, M. B., & Çam, İ. D. (2021). Who are we and Who are they The construction of Turkish national identity in textbooks within the context of the Turkish War of Independence . *Middle Eastern Studies*, 57(6), 880-903.
- Yılar, M. B., & Tomal, N. (2018). Sosyal bilgiler dersi ve yenilenen ders öğretim programı. A. Uzunöz ve V. Aktepe (Ed.), *Özel Öğretim Yöntemleri-Cilt 2* içinde (s. 1-42). Pegem Akademi.
- Yıldırım , C., Kaplan, F., Kuru, H., & Yılmaz, M. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınevi.